

Jerzy Wyrzykowski

MIEJSCE POLSKI NA RYNKU TURYSTYCZNYM EUROPY ŚRODKOWEJ I WSCHODNIEJ

LA PLACE DE LA POLOGNE SUR LE MARCHÉ TOURISTIQUE DE L'EUROPE CENTRALE ET DE L'EST

POLAND ON THE TOURIST MARKET OF CENTRAL AND EASTERN EUROPE

Przełom lat 80. i 90. to okres wielkich przemian politycznych, społecznych i gospodarczych w Europie Środkowej i Wschodniej. Dotyczą one także gospodarki turystycznej.

Po 1945 r. we wszystkich krajach socjalistycznych tego regionu (poza była Jugosławią) dominował model turystyki socjalnej, zaś turystyka krajowa stanowiła główną część ruchu turystycznego. Wyjazdy zagraniczne były przez długi czas ograniczane i w głównej mierze dotyczyły krajów „bloku socjalistycznego”. Rozwój zagranicznej turystyki przyjazdowej, któremu większą uwagę poświęciły takie kraje jak Węgry, dawna Czechosłowacja, Bułgaria, a także w pewnym okresie Rumunia, traktowany był głównie jako czynnik równoważący bilans dewizowy. W grupie krajów Europy Środkowej i Wschodniej Polska i Niemiecka Republika Demokratyczna należały do krajów o stosunkowo najsłabiej rozwiniętym „przemysle turystycznym”.

Zmiany polityczne, społeczne i gospodarcze ostatnich lat w krajach Europy Środkowej i Wschodniej, wprowadzenie zasad gospodarki wolnorynkowej do gospodarki turystycznej, pozwalają już traktować ten region jako część europejskiego rynku turystycznego i uznać poszczególne kraje jako znaczące cele turystyki zagranicznej, a także jako potencjalne źródła międzynarodowego ruchu turystycznego.

Do krajów o największym potencjale powierzchniowym i ludnościowym należą: Rosja (Federacja Rosyjska), Ukraina i Polska (tab. I). Najwyższy dochód roczny na osobę posiadają mieszkańcy Węgier i Czech (tab. I), najlepsze wyniki gospodarcze w ostatnich latach osiągnęła Polska.

T a b e l a I

Kraje Europy Środkowej i Wschodniej

Les pays de l'Europe Centrale et de l'Est

Kraj	Powierzchnia w km ²	Ludność w tys. w 1991 r.	Dochód narodowy na osobę (USD)
Bułgaria	110 912	8 982	2 210
dawna Czechosłowacja:			
Czechy	79 000	10 400	.
Słowacja	49 000	5 300	.
Węgry	93 032	10 344	2 780
Polska	323 250	38 244	1 700
Rumunia	237 500	23 193	1 640
dawny ZSRR:			
Białoruś	207 600		
Estonia	45 100	1 593	.
Łotwa	64 500	2 687*	.
Litwa	65 200	3 741	.
Moldawia	33 700	4 363	.
Rosja (fed. Rosji)	17 075 400	148 041*	.
Ukraina	60 700	51 839*	.

* Dane za rok 1990.

Ź r ó d ł o: *Statistical Yearbook 1992*, United Nations, 1994; *Der Fischer Welt Almanach 1993*, Foscher Taschenbuch Verlag; *Philip's World Handbook, Country by Country*, 1993.

Poziom rozwoju turystyki zagranicznej w krajach Europy Środkowej i Wschodniej ilustruje liczba odwiedzających (przekroczenia granicy, tab. II), liczba turystów (tab. III), liczba noclegów udzielonych turystom zagranicznym (tab. IV)

T a b e l a II

Odwiedzający (z zagranicy) i liczba przekroczeń granicy w krajach Europy Środkowej i Wschodniej (w tys.)

Les arrivants (de l'étranger) et le nombre des personnes ayant franchi la frontière dans les pays de l'Europe Centrale et de l'Est (en mille)

Kraj	Rok					
	1988	1989	1990	1991	1992	1993
Bułgaria	8 295	8 221	10 330	6 818	6 124	.
dawna Czechosłowacja	24 593	29 683	46 586	64 801	83 477	.
Węgry	17 965	24 919	37 632	33 265	33 490	.
Polska	6 196	8 233	18 211	36 846	49 015	60 951
Rumunia	5 514	4 852	6 533	5 360	6 280	.
dawny ZSRR	6 007	7 792	7 204	6 895	6 900	.

Ź r ó d ł o: *Yearbook of Tourism Statistics 1994*, WTO.

Tabela III

Przyjazdy turystów z zagranicy do krajów Europy Środkowej i Wschodniej (w tys.)

Les arrivées des touristes de l'étranger dans les pays de l'Europe Centrale et de l'Est (en mille)

Kraj	Rok							
	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992
Bulgaria	3 427	3 506	3 604	3 967	4 316	4 500	4 000	3 750
dawna Czechosłowacja	4 869	5 330	6 126	6 886	8 036	8 100	8 200	8 000
Węgry	9 124	10 613	11 826	10 563	14 490	20 510	21 860	20 188
Polska	2 749	2 500	2 484	2 495	3 293	3 400	3 800	4 000
Rumunia	4 772	4 535	5 142	5 514	4 892	6 533	5 360	6 280
dawny ZSRR	4 340	4 309	5 246	6 007	7 752	7 204	6 895	6 900

Źródło: *Yearbook of Tourism Statistics 1994*, WTO.

Tabela IV

Noclegi udzielone turystom z zagranicy w bazie noclegowej ogółem w krajach Europy Środkowej i Wschodniej (w tys.)

Le total des nuits passées par les touristes étrangers dans les bases de couchage dans les pays de l'Europe Centrale et de l'Est (en mille)

Kraj	Rok				
	1988	1989	1990	1991	1992
Bulgaria	19 909	18 728	12 759	4 664	5 588
dawna Czechosłowacja	10 551	10 969	11 532	11 880	9 350
Węgry	15 390	17 515	15 897	17 270	13 618
Polska	3 385	3 405	3 435	3 450	5 350
Rumunia	4 597	5 272	5 137	5 323	7 100
dawny ZSRR	.	.	.	.	.

Źródło: *Yearbook of Tourism Statistics 1994*, WTO.

oraz wielkość wpływów z turystyki zagranicznej. Załączone zestawienia tabelaryczne oparte są głównie na materiałach Światowej Organizacji Turystyki (WTO), do których zgłasza się wiele zastrzeżeń, przede wszystkim dotyczących zaniżonych szacunków liczby turystów i wpływów z turystyki. Dotyczy to w szczególności Polski (*Poland*, 1993).

Zdecydowanie najwyższy poziom rozwoju turystyki zagranicznej osiągnęły Węgry i dawna Czechosłowacja, przy czym Czechosłowacja przoduje w liczbie odwiedzających, zaś Węgry – w liczbie turystów, udzielonych noclegów i przychodów z turystyki.

Na początku lat 90. wysoką trzecią pozycję w zestawieniach liczb bezwzględnych utraciła Bułgaria, która poza kryzysem gospodarczym najmocniej

odezwała reorientację wyjazdów zagranicznych mieszkańców Europy Środkowej i Wschodniej. Miejsce trzecie zajął dawny Związek Radziecki traktowany łącznie. Zagraniczna turystyka przyjazdowa ma jednak w tym regionie wyraźnie stagnujący charakter.

Na ostatnich miejscach w tej klasyfikacji znalazły się Rumunia i Polska. W Rumunii, która przeżywa szczególne trudności polityczne, społeczne i gospodarcze, mimo dawnej orientacji na rozwój turystyki zagranicznej, turystyka przyjazdowa utrzymuje się w zasadzie na tym samym poziomie od połowy lat 80.

Polska imponuje przede wszystkim bardzo szybkim wzrostem liczby odwiedzających, wyprzedziła pod tym względem Węgry i to może napawać optymizmem. Liczba turystów zagranicznych i udzielonych noclegów wzrasta w zdecydowanie wolniejszym tempie. Można mówić o pewnym zaniżeniu szacunków w tym zakresie przez WTO, ale i tak rozwój turystyki zagranicznej nie wypada specjalnie korzystnie. Potencjał turystyczny Polski, nawet ten postrzegany przez zachodnioeuropejskie biura podróży i przewodniki turystyczne (Pietraszewska, Wyrzykowski 1993) stawia ją przecież na drugim miejscu po traktowanych łącznie krajach dawnego ZSRR.

Mocne i słabe strony Polski oraz innych krajów Europy Środkowej i Wschodniej w zakresie rozwoju turystyki zagranicznej omawiają m. in. S. Stępiec (1991) i L. Kreck (1994). Wśród mocnych stron wymienia się m. in. walory historyczne i kulturowe, osobliwości przyrody, walory rekreacyjne obszarów nadmorskich, pojeziernych i górskich, walory lecznicze miejscowości uzdrowiskowych, możliwość zwiedzenia obszarów mało znanych. L. Kreck podkreśla także gościnność Polaków połączoną z dużą kulturą, utrzymane mimo skomplikowanej historii. Widzi także szanse rozwoju turystyki zagranicznej w Polsce w utrzymującym się ciągle jeszcze zainteresowaniu Niemców podróżami sentymentalnymi do „swoich korzeni”, a także w odwiedzinach Polski przez polonię zagraniczną.

Do słabych stron krajów Europy Środkowej i Wschodniej, w tym Polski, należy niedostateczne zagospodarowanie na potrzeby turystyki zagranicznej, w tym nieodpowiednia baza noclegowa, niedostateczne zagospodarowanie towarzyszące, niedostateczna sieć usługowo-zaopatrzeniowa, nie satysfakcjonująca turystów zagranicznych jakość usług, niski poziom zawodowy osób pracujących w turystyce. L. Kreck podkreśla wyjątkowo niekorzystne relacje między cenami a jakością usług w polskich restauracjach, brak dostatecznej dbałości o obiekty zabytkowe, znaczny stopień zagrożenia środowiska.

Pozycje krajów Europy Środkowej i Wschodniej jako źródła międzynarodowego ruchu turystycznego zilustrowano w tabelach V–VI, które dotyczą wydatków na wyjazdy zagraniczne oraz kierunków tych wyjazdów.

Wydatki na zagraniczne wyjazdy turystyczne mieszkańców Europy Środkowej i Wschodniej są wielokrotnie niższe niż mieszkańców Europy Zachodniej i innych rozwiniętych krajów świata (tab. V). Wśród krajów Europy Środkowej

i Wschodniej najwięcej wydają na wyjazdy zagraniczne mieszkańcy dawnej Czechosłowacji i Węgier. Polska i Rumunia ustępują tym krajom wyraźnie.

Tabela V

Wydatki na turystykę zagraniczną mieszkańców w krajach Europy Środkowej i Wschodniej
(w mln USD)

Les dépenses faites par les habitants des pays de l'Europe Centrale et de l'Est pour le tourisme
à l'étranger (en millions de USD)

Kraj	Rok						
	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992
Bulgaria	.	.	74	113	189	128	23
dawna Czechosłowacja	349	409	399	431	636	393	670
Węgry	225	250	647	1008	600	505	661
Polska	186	203	251	215	220	.	.
Rumunia	22	30	33	35	103	143	260
dawny ZSRR	.	.	.	.	.	.	.

Źródło: *Yearbook of Tourism Statistics 1992, 1994*, WTO.

Szczególnie widoczne jest to przy przeliczeniu wydatków na jednego mieszkańca. Brak danych o wydatkach na zagraniczne wyjazdy turystyczne mieszkańców dawnego ZSRR.

W tab. VI zaprezentowano głównie kraje docelowe turystów polskich. Wskazują one na zdecydowane obniżenie wymiany turystycznej między dawnymi krajami socjalistycznymi (z wyjątkiem przyjazdów turystów rosyjskich do Pol-

Tabela VI

Osiem głównych krajów docelowych turystów polskich w 1991 r. w Europie

Huit pays principaux en Europe – but de voyage des touristes polonais en 1991

Kraj docelowy	Przyjazdy turystów polskich	Zmiana procentowa 1990–1991	Udział procentowy w ogólnej li- czbie turystów w kraju docelowym
Austria	105 738	35,8	0,4
Bulgaria	361 215	-56,5	5,3
Czechosłowacja	8 546 482	-35,1	13,2
Niemcy	216 884	40,4	1,5
Grecja	47 585	-22,1	0,6
Węgry	1 914 000	-30,2	8,8
Hiszpania	47 167	42,9	0,02
Turcja	184 008	-10,9	3,3

Źródło: E. Smeral, 1993.

ski, głównie w celach handlowych) i znaczny wzrost wyjazdów do krajów Europy Zachodniej i Południowej.

E. S m e r a l (1993) określił zależności między udziałem w wyjazdach zagranicznych i poziomem dochodu narodowego na osobę w krajach zachodnioeuropejskich, co pozwoliło mu następnie na oszacowanie potencjalnych wyjazdów turystycznych z krajów Europy Środkowej i Wschodniej (tab. VII). Z ana-

T a b e l a VII

Potencjalna intensywność i liczba podróży w Krajach Europy Środkowej i Wschodniej

L'intensité potentielle des voyages et leur nombre dans les pays de l'Europe Centrale et de l'Est

Kraj	Ludność (w mln)	Potencjalna intensywność podróży (procent ludności)*	Potencjalne podróże w ciągu roku (w mln)*
Bułgaria	8,9	22	2,0
dawna Czechosłowacja	15,9	31	4,9
Węgry	10,6	23	2,4
Polska	37,8	17	6,4
Rumunia	23,3	12	2,8
Ogółem	96,3	19	18,5

* Podróże dłuższe niż 4 dni.

Ź r ó d ł o: E. S m e r a l, 1993.

T a b e l a VIII

Wyjazdy zagraniczne (przekroczenia granicy) Polaków w okresie 1955–1993

Les départs des Polonais à l'étranger (les franchissements de la frontière) dans les années 1955–1993

Lata	Liczba wyjazdów (przekroczeń granicy) w tys.
1955	44
1960	216
1965	778
1970	871
1975	8 151
1980	6 852
1985	3 493
1990	22 131
1991	20 754
1992	29 267
1993	31 395

Ź r ó d ł o: *Roczniki statystyczne GUS*, lata 1955–1994, Warszawa.

liz swoich wyciągnął generalny wniosek, że tylko rynki Węgier, Polski i dawnej Czechosłowacji są ważne dla Europy Zachodniej. Polska ze względu na najwię-

kszy potencjał ludnościowy, mimo niższego wskaźnika potencjalnej intensywności podróźniczej, reprezentuje największy potencjał turystyczny wyrażony liczbą 6,4 mln podróży. W analizach nie wzięto pod uwagę krajów dawnego ZSRR.

Wyliczenia E. Smerala dotyczą dłuższych (powyżej 4 dni) wyjazdów turystycznych i można je skonfrontować z aktualnymi wielkościami przekroczeń granicy przez Polaków (tab. VIII). Sądzić można, że przy dużej ruchliwości Polaków, poprawa gospodarki krajowej i wzrost stopy życiowej ludności pozwoli zaliczyć Polskę w stosunkowo bliskiej przyszłości do krajów poważnie liczących się na europejskim rynku turystycznym.

PIŚMIENNICTWO

- Kreck L. A., 1994, *Tourism in Eastern Europe: Can a Low Pricing Strategy Bring a Silver Lining*, [w:] *Tourism: The Economy Silver Lining*, Twenty-Fifth Conference Sheraton Bal Harbour, Bal; Harbour, Florida, Travel and Tourism Research Association, Wheat Ridge, October 1994.
- Pietraszewska E., Wyrzykowski J., 1993, *Touristic Attractiveness of Central and Eastern Europe in the Light of West European Touristic Guide-Books and Proposals of Tourist Agencies*, [w:] *Condition of the Foreign Tourism Development in the Central and Eastern Europe*, University of Wrocław, Geographical Institute, Department of Regional and Tourism Geography, Department of Culture and Sport Voievodship Office of Wrocław, Wrocław.
- Poland 1992, EIU International Tourism Report, no 2.
- Poland 1993, World Travel and Tourism Review.
- Smeral E., 1993, *Emerging Eastern European Tourism Markets*, Tourism Management, vol. 14, no 1, February 1993.
- Stetic S., 1991, *Tourism in East Europe a New Challenge*, [w:] *Progress in Tourism, Recreation and Hospitality Management*, vol. 3, edited by C. P. Cooper, Belhaven Press.
- Waters S. R., 1993, *Eastern Europe and C. I. S.*, [w:] *Travel Industry World Yearbook. The Big Picture 1993-1994*, vol. 37, Child and Waters Inc. 11.

Prof. dr hab. Jerzy Wyrzykowski
Instytut Geograficzny
Uniwersytet Wrocławski
pl. Uniwersytecki 1
50-137 Wrocław

Wpłynęło:
21 października 1996 r.